

اندیشه اسلامی؛ خاستگاه ها و دست آورد ها

(سیری در تاریخ علم و فلسفه در جهان اسلام)

نویسنده:

میان محمد شریف

مترجم:

عباس علی منصوری

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

اندیشه اسلامی: خاستگاهها و دستاوردها ■ تألیف: میان محمد شریف ■ ترجمه: عباس علی منصوری
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ طبع: جلد: گلناز حسامی ■ ویراستار ادبی: نادر احمدی
چاپ اول: ۱۳۹۰ ■ قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر
■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۴۳-۲

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

این اثر ترجمه‌ای است از:

Muslim thought; its origin and achievements, First published by sh. Muhammad Ashraf, Lahore, 1951, New revised edition 1980.

سرشناسه: شریف، میان محمد، ۱۸۹۳-۱۹۶۵م.

Sharif, Mian Mohammad

عنوان و نام پدیدآور: اندیشه اسلامی: خاستگاهها و دستاوردها: سیری در تاریخ علم و فلسفه در جهان اسلام / نویسنده میان محمد شریف؛ مترجم عباس علی منصوری.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۱۲۱ص.

شابک: ۲۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۴۳-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: الفكر الاسلامی منابعه و آثاره مائز المسلمین فی مجال الدراسات العلمیه والفلسفیه

یادداشت: کتاب حاضر از متن انگلیسی تحت "Muslim thought; its origin and

achievements" به فارسی ترجمه شده است.

موضوع: تمدن اسلامی

موضوع: فرهنگ اسلامی

موضوع: کشورهای اسلامی - زندگی فرهنگی

شناسه افزوده: منصوری، عباس علی، ۱۳۶۳ - مترجم

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰-۴۱۰۴/ش/۸۵/DS۴۶

رده بندی دیویی: ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱

شماره کتابشناسی ملی: ۰۱۱۶۹۲۲

فهرست مطالب

۹	 سخن ناشر
۱۱	 مقدمه مترجم
۱۳	 پیش‌گفتار مؤلف
۱۵	 فصل ۱. منابع و سرچشمه‌های فکر اسلامی
۱۵	 مقدمه
۲۰	 ۱-۱. منابع و خاستگاه‌های اصیل اسلامی
۲۶	 ۱-۲. دیگر منابع و خاستگاه‌های فکر اسلامی
۳۰	 ۱-۳. اخذ علوم پیش از اسلام: ترجمه‌ها
۳۵	 فصل ۲. نشر علوم
۳۵	 ۲-۱. مدارس، دانشگاه‌ها و دانشگاه‌ها
۳۸	 ۲-۲. دیگر مراکز آموزشی
۳۹	 ۲-۳. کتابخانه‌ها

فصل ۳. رشد و تطور علوم: اندیشه‌ی علمی ۴۱

۱-۳. علم فقه: [حقوق] ۴۱

۲-۳. تاریخ و جامعه شناسی ۴۳

۳-۳. جغرافیا ۴۶

۴-۳. ستاره شناسی [هیئت] ۴۷

۵-۳. ریاضیات ۵۱

۶-۳. موسیقی ۵۵

۷-۳. علم شیمی ۵۸

۸-۳. فیزیک ۵۹

۹-۳. گیاه شناسی و جانور شناسی (علم تاریخ طبیعی) ۶۰

۱۰-۳. علم پزشکی (طب) ۶۱

۱۱-۳. روش علمی ۶۷

فصل ۴. پیشرفت دانش: فلسفه ۶۹

۱-۴. عقل‌گراها ۷۰

۲-۴. نص‌گراها (اخباری) ۷۱

۳-۴. عرفا ۸۱

۴-۴. فلاسفه ۸۸

۱-۴-۴. کندی ۹۰

۲-۴-۴. فارابی ۹۱

۳-۴-۴. ابن مسکویه ۹۲

۴-۴-۴. ابن سینا ۹۵

۵-۴-۴. ابن هیثم ۹۹

فهرست مطالب □ ۷

۱۰۰	 ۴-۴-۶. ابن باجه
۱۰۱	 ۴-۴-۷. ابن طفیل
۱۰۲	 ۴-۴-۸. ابن رشد
۱۱۵	 نتیجه گیری
۱۱۹	 نمایه اشخاص

www.ketab.ir

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که ازسوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد. از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. ازاین منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که بیش از «ربع قرن» تجربه دارد و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود در طلیعه دور جدید فعالیتش بتواند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کفونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان‌شاءالله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه مترجم

وضعیت اسفبار و نامطلوب فعلی جهان اسلام و سیطره‌ی علمی و فرهنگی جهان غرب، سبب نوعی خودباختگی و یأس در میان جوانانی که با تاریخ تمدن اسلامی آشنایی کافی ندارند، گردیده است. این کتاب، منبع بسیار مناسبی برای آشنا شدن با تمدن شکوهمند اسلام است؛ چه آن که نویسنده‌ی آن پروفیسور میان محمد شریف از محققین برجسته در زمینه تاریخ علم بوده و دیگر این که این کتاب، کتابی بسیار خلاصه و در عین حال پرمغز می‌باشد. کتاب حاضر علاوه بر اطلاعات فزاینده‌ای که در مورد تاریخ علم و فکر در جهان اسلام به مخاطب می‌دهد؛ حاوی نکات بسیار مهم و برجسته‌ای است که در دیگر کتاب‌های تاریخ علم کمتر مشهود است:

۱. معرفی منصفانه و محققانه‌ی منابع و خاستگاه‌های داخلی و خارجی

تفکر اسلامی؛

۲. نشان دادن چگونگی و میزان تأثیر مسلمانان در ظهور تمدن کنونی

غرب؛

۳. نشان دادن نوآوری‌ها و ابتکارات دانشمندان مسلمان در علوم

مختلف؛

۴. در بخش فلسفه و کلام با مقایسه آراء متفکران مسلمان با فلاسفه دوره جدید غرب، محققانه سبقت متفکران مسلمان در طرح مباحث و مسائلی که فلاسفه‌ی دوره جدید غرب مطرح نمودند؛ را نشان داده است و تأثیرپذیری فلاسفه دوره جدید از متفکران مسلمان و وجوه برتری پاسخ‌های متفکران مسلمان را به خوبی بیان نموده است.

لازم می‌دانم که در مورد این ترجمه به چند نکته اشاره کنم:

۱. در این ترجمه تلاش فراوان نموده‌ام که ضمن امانت‌داری ترجمه بسیار دقیق و روانی به مخاطبان محترم عرضه نمایم. هر چند وقت بسیار زیادی برای اتمام این ترجمه گذاشته و تلاش فراوانی نمودم که حتی‌المقدور از خطاهای آن بکاهم اما از آنجایی که کتاب حاضر مشحون از اصطلاحات علمی و نام اشخاص و مکان‌ها است؛ ادعا نمی‌شود که این ترجمه بدون خطا بوده و پیشاپیش از خطاهای محتمل پوزش می‌طلبم.

۲. در این ترجمه بنا بر سیره‌ی درست و منطقی مترجمان برجسته به جای لفظ «عرب» از لفظ «مسلمانان» استفاده نموده‌ایم.

در پایان از دکتر هوشنگی و دکتر درخشه به خاطر راهنمایی‌های ارزنده‌شان تشکر می‌نمایم و از دکتر پاکتنچی که با مساعدت ایشان توانستم اصل کتاب را از کتابخانه مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی تهیه نمایم، تشکر می‌نمایم و از انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) که زمینه نشر این ترجمه را فراهم نمودند، تقدیر و تشکر می‌کنم.

پیش‌گفتار مؤلف

در گفت و گوهایم با دوستان آنها همواره از من جویا می‌شدند که آیا چیزی به عنوان اندیشه اسلامی وجود دارد؟ برای برطرف کردن چنین چهل و هفت‌انگیزی می‌بایست آثار زیادی در این زمینه بررسی شود. نوشته حاضر کمک و تلاش اینجانب در مسیر این هدف است.

قسمت‌هایی از این کتاب، سخنرانی‌هایی است که اینجانب به عنوان دبیر همایش در بیستمین همایش فلسفه هندی در تریوانندرم در دسامبر ۱۹۸۵ ایراد نمودم که بعدها به شکل اصلاح شده‌ای در نشریه راه آریان چاپ شد.

اینجانب مراتب تشکر را نسبت به دبیر همایش فلسفه هندی و سردبیر نشریه راه آریان به خاطر این که به اینجانب اجازه دادند که آن سخنرانی‌ها را به نوشته حاضر ضمیمه نمایم، اعلام می‌دارم. در این کتاب فقط از بعضی نویسندگان مشهور و از بهترین آثار ایشان در باب فلسفه و علم و از پایدارترین ابعاد نظام فکریشان یاد کرده‌ام و از آنجایی که قصد داشتم این کتاب را در حجم محدود، مفید و سهل‌الوصولی عرضه کنم؛ لذا میسر نشد

که حتی یک کلمه در مورد صدها نویسنده مشهور دیگر و آثار ایشان سخنی بگویم.

به علاوه به همان جهت یاد شده، هیچ گزارشی از فلسفه متفکری خاص چه از متکلمان عقل‌گرا، چه از متکلمان سنت‌گرا (متکلمان مدرسی) و چه از عرفا به استثنای غزالی، ارائه نکرده‌ام و اینچنین شرح و تفصیل‌هایی را به مجال دیگری موکول نمودم. بنده در این کار به مستشرقان و نویسندگان تاریخ قرون وسطی و تاریخ فلسفه اسلامی همچون: جرجی زیدان، پالاسیوس، گلدزیهر، ولف، رنان، مک دونالد، اولسری، هیتی و بالاخص به سه نفر اخیر به شدت مدیونم و در آن چه نوشته‌ام؛ ادعای هیچ‌گونه نوآوری و ابتکاری را نمی‌کنم؛ اگر چه مسؤولیت اشتباهات فراوانی را که ممکن است داشته باشم را بر عهده می‌گیرم.

تنها چیزی که ادعا می‌کنم؛ این است که جهت برآوردن یک نیاز مبرم سعی بلیغ نموده‌ام و امیدوارم که در فصل چهارم در مسیر ایضاح برخی نظریه‌ها که ممکن است قبلاً تا حدی به اجمال و ابهام بیان شده باشند، حرکت کنم.

میان محمد شریف